

“भिवंडी तालुक्यातील ग्रामीण भागातील आगरी समाजाच्या कुक्कुटपालन व्यवसायाचा अभ्यास”,

कु. रणजीत तुकाराम म्हात्रे ,Dr. Bhuvanesh Bari

संशोधन विद्यार्थी संत गोन्सालो गार्सिया महाविद्यालय, वसई

Email-ranjeetmhatre159@gmail.com

Corresponding Author- कु. रणजीत तुकाराम म्हात्रे

गोष्टवारा

कुक्कुटपालन हा एक प्राचीन व्यवसाय आहेत . कोंबडी पालन हे शेतीस पूरक म्हणून उपजिविकेचे साधन आहे . यामध्ये मांसासोबत अंड्याचे उत्पादन होते .तसेच कोंबडीचे तीन प्रकार आहेत. लेयर चिकन, ब्रॉयलर चिकन आणि देशी चिकन यांचा समावेश आहे. अंडी मिळवण्यासाठी लेयर कोंबडीचा वापर केला जातो. वयाच्या 4-5 महिन्यांनंतर ते अंडी घालू लागते. यानंतर ते सुमारे 1 वर्षापर्यंत अंडी घालते. त्यानंतर, जेव्हा त्यांचे वय सुमारे 16 महिने असते, तेव्हा ते मांस विकले जातात. दुसरा ब्रॉयलर चिकन आहे, ते मुख्यतः मांस म्हणून वापरले जातात. ते इतर प्रकारच्या पोल्ट्रीच्या तुलनेत वेगाने वाढतात, जे त्यांना मांस म्हणून वापरतात. शेवटचे देशी कोंबडी आहे, ते अंडी आणि मांस दोन्ही मिळवण्यासाठी वापरले जातात. त्यानुसार कुक्कुटपालन व्यवसाय केला जातो. कुक्कुटपालन व्यवसायामुळे समाजिक, आर्थिक विकासासाठी मदत होईल. तसेच या शोधनिबंधात आगरी समाजातील बेरोजगारीचे प्रमाण कमी करणे आणि कृषी आणि पुरक क्षेत्राला चालना देणे हा आहे. व्यक्तीला योजनेद्वारे स्वतःचा व्यवसाय सुरू करायचा आहे, महाराष्ट्र कर्ज योजनेबद्दल याबद्दल संशोधक चर्चा करणार आहे . या शोधनिबंधाच्या माध्यमातून अनेक बेरोजगार युवक व व्यक्तींना रोजगार संधी व ते स्वतःचा व्यवसाय सुरू करण्यासाठी प्रोत्साहन मिळेल.

प्रस्तावना

भारत हे विविध धर्मीय राष्ट्र आहे . येथील समाजात जात , वंश , परंपरा , रुढी यांचे प्रबल्य आहे . भारतीय समाज व्यवस्थेला तर जाती व्यवस्थेचे संग्रहालय म्हणून ओळखले जाते . सद्यस्थितीत भारतात ८००० पेक्षाही जास्त जाती आहात. त्यापैकी ३७४३ जाती इतर मागास वर्गीयामध्ये (ओ.बी.सी.) येतात . महाराष्ट्रातील आगरी समाजाचाही समावेश इतर मागास वर्गीयामध्ये होतो , आगरी म्हणजे कोण ? 'आगरी' या शब्दाची उत्पत्ती 'आगर' या शब्दापासून झालेली आहे. 'आगर' म्हणजे शेत होय. माड, पोकळीची बागा, मीठ पिकविण्याची जागा म्हणजे 'आगर' होय. 'आगरी' या शब्दाचा अर्थ शेतकरी असा आहे. आगरी म्हणजेच शेती करणारा आगरी म्हणजे केवळ आगरांत राहणारा नाही तर आगर म्हणजे शेत निर्माण करणारा, शेत पिकविणारा तो आगरी समुद्रकाठी, खाडीकिनारी जमिनीला बंदिस्त करून तिचे शेतात रूपांतर करणारा तो आगरी. भात शेती करणारा तो आगरी आगरी म्हणजे कोटीक, कोठा, पराण किंवा खालट मोडणारा. अशा खालटांची मालिका म्हणजे आगर होय. या आगरात शेती करणारा समाज म्हणजे आगरी होय. मीठाचा आगर अर्थात

साठा तयार करणारा तो आगरी. मुख्य म्हणजे शेती तयार करून त्यात पीके घेणारा, भात पिकविणारा शेतकरी म्हणजे आगरी होय. तसेच भिवंडी तालुक्यातील ग्रामीण भागातील आगरी समाज शेती सोबत शेती पुरक व्यवसाय सुद्धा मोठ्याप्रमाणात करतात. त्यात भाजीपाल्याचे लागवड आणि विक्री, पशुपालन, दुध उत्पादन, कुक्कुटपालन इत्यादी शेती पुरक व्यवसाय केले जातात. या शोधनिबंधात संशोधक आगरी समाज आणि कुक्कुटपालन व्यवसायाचा अभ्यास करणार आहे. आगरी समाजात मांस आणि अंडी मिळवण्यासाठी कुक्कुटपालन व्यवसाय मोठ्या प्रमाणावर केला जातो, त्यामध्ये ब्रॉयलर चिकन आणि देशी चिकन यांचा समावेश आहे. आगरी समाजात कुक्कुटपालन व्यवसाय हा जास्त करून घरा शेजारी गावी, म्हशींसोबत देशी कोंबड्यांचे एकत्रीत पालन करतात मुक्त पद्धतीने संभाळ केल्यास 100 पक्षी अगदी कमी वेळ आणि भांडवल खर्च करून व्यवसाय सुरू करता येतो. तसेच मोठ्या कुक्कुटपालन व्यवसाय करण्यासाठी पोल्ट्रीतील फार्म उभारली जातात.

महाराष्ट्र शासन कुक्कुटपालन कर्ज योजना या योजनेद्वारे स्वतःच्या व्यवसायाचे स्वप्न बघणारे अशा व्यक्तींसाठी राज्य सरकारने एक नवीन योजना सुरु केली आहे, ती म्हणजे “महाराष्ट्र कुक्कुट पालन कर्ज योजना”. मांस व्यवसायासाठी ब्रॉयलर कोंबड्या व अंडी उत्पादनासाठी लेयर्स कोंबड्या या दोन्ही अशा प्रकारच्या उत्पादनासाठी ही कुक्कुटपालन योजना सरकारने आपल्या समोर आणली आहे. या योजनेच्या मार्फत आपल्या सर्वांचे स्वप्न नक्कीच पूर्ण होतील यात तिळमात्र शंका नाही. या योजनेच्या आधारे आपल्याला कुक्कुट उभारणी साठी माफक धनराशी मिळू शकते आणि त्यातून तुम्ही तुमच्या शेतामध्ये कुक्कुटपालन उभारून चांगला व्यवसाय सुरु करू शकतात. महाराष्ट्र कुक्कुटपालन कर्ज योजनेचा लाभ घेण्यासाठी इच्छुक व्यक्ती अर्ज करून कुक्कुटपालन पालन उभारणी साठी कर्जराशी मिळवू शकतात. भारतातील पोल्ट्री योजनेला नाबार्डने पूर्ण पाठिंबा दिला आहे. या योजनेतर्गत राज्यात नवीन पोल्ट्री फार्म स्थापन करण्यात येत आहेत. राज्यातील लोकांना कुक्कुटपालन करण्यास प्रोत्साहित करण्यासाठी राज्य सरकार आर्थिक मदत देखील करते. या योजनेमुळे राज्यातील बेरोजगारीचा दर कमी होण्यास मदत होणार आहे. हे सर्वज्ञात आहे की ब्रॉयलर कोंबडी मांसाच्या उद्देशाने पाळली जातात तर लेयर कोंबडी अंडी घालण्यासाठी पाळली जातात. भिवंडी तालुक्यातील ग्रामीण भागातील आगरी समाजातील कुक्कुटपालन व्यवसायाचे विकासातील योगदान, कुक्कुटपालन व्यवसायामुळे झालेली रोजगार निर्मिती याबद्दलचे अभ्यास प्रस्तुत शोधनिबंधात केले जाणार आहे.

संशोधनाची उद्दीष्टे

- 1) भिवंडी तालुक्यातील ग्रामीण भागातील आगरी समाजाच्या कुक्कुटपालन व्यवसायाचा अभ्यास करणे, हे या संशोधनाचे मुख्य उद्दीष्ट्य आहे.
- 2) आगरी समाजाला व्यवसाय करताना येणाऱ्या समस्यांचा वेध घेणे आणि त्यावर उपाययोजना सुचविणे.

संशोधन गृहीतक

H 0 : ग्रामीण भागातील आगरी समाज कुक्कुटपालन व्यवसायाकडे विकासात्मक दृष्टिकोनातून पाहतो.

H 1 : ग्रामीण भागातील आगरी समाज कुक्कुटपालन व्यवसायाकडे विकासात्मक दृष्टिकोनातून पाहत नाही.

१. संशोधनाचे महत्व

महाराष्ट्र राज्यातील कोकण विभागात बहुसंख्य जनतेचा व्यवसाय शेती आहे. त्यामध्ये आगरी समाज हा मोठ्या प्रमाणावर शेती व्यवसाय पूर्वी पासून करत आला आहे. त्याच बरोबर शेती पुरक व्यवसाय सुद्धा करत आला आहे. शेती व्यवसाय हा परंपरागत केला

जाणारा व्यवसाय आज सुद्धा मोठ्या प्रमाणावर केले जाते, त्या बरोबर शेतीला पुरक व्यवसाय म्हणून कुक्कुटपालन व्यवसाय केले जाते. सामाजिक, आर्थिक दर्जा सुधारण्यास आगरी समाजाच्या कुक्कुटपालन व्यवसायाच्या योगदानाबाबत सर्वांना माहिती होईल. तसेच आज बरेच ग्रामीण भागातील लोकसुद्धा नोकरीसाठी स्थलांतर करतात, व्यवसाय कोणीच करत नाही हे लोकांच्या निदर्शनात आणायचे आहे कि, नोकरी करणारे लोक यांच्या साठी आगरी समाजाच्या कुक्कुटपालन व्यवसायाचे योगदान महत्वाचे आहे, आज आगरी समाज हा कुक्कुटपालन व्यवसायाच्या जोरावर समाजाने आपले विकास केले आहे. आगरी समाजाबरोबरच ईतर समाजाला देखील याचा फायदा होणार आहे.

- १) कुक्कुटपालन व्यवसायामुळे आगरी समाजाच्या विविध गरजांची पूर्तता करण्यास मदत होईल.
- २) यामुळे समाजातील घटकांना व्यवसायांचे महत्व लक्षात येईल व कुक्कुटपालन व्यवसायाची स्थापना करण्यास प्रोत्साहन मिळेल.
- ३) ग्रामीण आगरी समाजाच्या कुक्कुटपालन व्यवसायाचा विकास होण्यास मदत होईल.
- ४) व्यवसायामुळे आगरी समाजाचा सर्वांगीण विकास होईल.

२. संशोधन पद्धती

प्रस्तुत शोधनिबंधात प्राथमिक आणि दुय्यम स्त्रोतांच्या आधारे तथ्य संकलन केले जाईल. यासाठी प्रत्यक्ष निरीक्षण, मुलाखत, प्रश्नावली इत्यादींचा वापर करण्यात येणार आहे. शिवाय दुय्यम स्त्रोतांच्या आधारे शासकिय अहवाल, मासिके, माहिती गोळा केली जाईल.

संशोधनाची नमुना निवड

प्रस्तुत विषयाच्या अध्ययनासाठी यादृच्छिक नमुना निवड पद्धतीचा अवलंब केला जाणार आहे. सदर नमुना निवड ही सहेतुक नमुना निवड पद्धतीने करण्यात येणार आहे. प्रस्तुत संशोधनात पुढीलप्रमाणे संशोधनाचा नमुना निवड संशोधकाने निवडले आहे. संशोधनासाठी विशेष संदर्भ म्हणून भिवंडी तालुक्यातील ग्रामीण भाग व यादृच्छिक पद्धतीने तालुक्यातील दहा टक्के गावांचा म्हणजे १३ गावे व प्रत्येक गावातील एक व्यवसायीक म्हणजेच १३ गावातील १३ व्यवसायीकांचा/ मुलाखत धारकांचा संशोधनात समावेश असणार आहे.

तक्ता: सर्वेनुसार भिवंडी तालुक्यातील ग्रामीण भागातील कुक्कुटपालन व्यवसायीक

क्र.	भिवंडी तालुक्यातील गावे	पोल्ट्री फार्म	मुक्त संचार	एकुण
.	सावंदे	1		1
.	आनगाव	--	1	1
.	कारिवली	--	1	1
.	एलकुंदे	1	--	1
.	कोन	1	--	1
.	गोवे	1	--	1
.	सरवली	--	1	1
.	सोनाळे	--	1	1
.	रांजणोली	1	--	1
0.	सापाड	--	1	1
1.	शेलार	--	1	1
2.	बोरपाडा	1	--	1
3.	वालशिंद	1	--	
	एकुण	7	6	13

संशोधनाची साधने

प्राथमिक स्रोत:

प्रश्नावलीचा समावेश आहे. प्रश्नावलीस मिळालेल्या उत्तरांमधून अनुमान व निष्कर्ष मिळत असतात. त्यामुळे मिळालेल्या माहिती संकलनात सरासरी, उपलब्धता, टक्केवारी, अशा साधनांचा वापर करून उद्दिष्ट व गृहितकांची सत्यता असत्यता संशोधक पडताळणार आहे. तसेच मिळालेल्या माहितीचे संकलन

करून तक्त्यात, आलेखाद्वारे, तुलनात्मक परिस्थिती संशोधक दाखवणार आहे. उदा. व्यवसायानुसार, उत्पन्नानुसार, अशा अनेक भागांमध्ये वर्गीकृत माहिती प्रश्नावलीच्या माध्यमातून संशोधक मिळवणार आहे.

दुय्यम स्रोत :

शासकीय कार्यालयातील सांख्यिकीय माहिती, कार्यालयातील माहिती, सन २०१७-१८, २०१८-१९ व

२०१९-२० शासकीय सर्वेक्षणों आणि योजना लेखा-जोखा अशा माध्यमांचा उपयोग होणार आहे. वृत्तपत्रे : वृत्तपत्रातील कात्रण उपयोगी पडणार आहेत.

तथ्यांचे विश्लेषण व सादरीकरण:

प्रस्तुत अध्ययनामध्ये तथ्य संकलनासाठी प्राथमिक व दुय्यम सामुग्री संकलन पद्धतीचा अवलंब केला आहे. संकलीत केलेल्या माहितीचे वर्गीकरण व्यवसाय पद्धती माध्यमातून करून त्याचे सांख्यिकीय विश्लेषण केले आहे. आवश्यक तेथे सादरीकरणासाठी तक्ते व आलेख याचा उपयोग केला आहे. निवडलेल्या अध्ययन विषयाच्या अनुषंगाने संकलीत केलेल्या तथ्यांचे विश्लेषण करून उद्दिष्टानुरूप प्रवृत्ती व तथ्ये शोधली आहेत. यादृच्छिक नमुना पद्धतीचा अवलंब करून प्रश्नावलीमार्फत प्राप्त झालेल्या माहितीची व गृहितकांची सिद्धता करण्यात आली आहे.

निष्कर्ष

H o : ग्रामीण भागातील आगरी समाज कुक्कुटपालन व्यवसायाकडे विकासात्मक दृष्टिकोनातून पाहतो.

संदर्भ सुची

- 1) जिल्हा उद्योग केंद्र , ठाणे जिल्हा, महाराष्ट्र शासन.
- 2) http://di.maharashtra.gov.in/_layouts/15/doistaticsite/Marathi/investors_guide_msme.html